

MONOGRÀFIC

REPENSAR LA DEMOCRÀCIA DE PLATÓ A NIETZSCHE

LA FILOSOFIA POLÍTICA DE PLATÓ, COMPLEXA I EVOLUTIVA

Joan M. del Pozo
Professor Universitat de Girona

Plató, com a gran deixeble i amic de Sòcrates, parteix de l'intel·lectualisme moral defensat pel seu mestre, que diria en síntesi: qui coneix el bé, el fa. Però també sap que el bé no és només qüestió d'intel·ligència individual, perquè també resulta essencial la dimensió comunitària de la vida: "Un home així –egoista– no agrada ni a cap altre home ni a cap déu perquè és incapaç de convivència, i qui és incapaç de convivència tampoc no ho és d'amistat –'philia'–." (*Gòrgias*, 507 e) Entendre i estimar, doncs, han d'anar junts; aviat comprèn que la dimensió comunitària ben construïda, o la convivència en una ciutat justa, és l'espai necessari de la virtut i la felicitat individual.

El gran problema és el concepte de 'ciutat justa': aquí és on Plató esmerçarà el seu gran i molt conegut esforç teòric d'ordenació simètrica entre l'estructura en parts –i parts del cos fins i tot– de l'ànima individual i la de les classes socials, tot defensant que cada classe ha de tenir composició hegemònica dels qui al seu temps tenen com a predominant la part de l'ànima individual corresponent: la racional i prudent per a la classe dels governants, la coratjosa per a la classe dels guardians o funcionaris públics i la temperada per al poble. Si una ciutat s'estructura amb aquestes correspondències i els és fidel serà una ciutat justa: aquest és, molt –massa– resumit, l'argument que desplega en el cos central de la seva cèlebre *República* (IV, 427-444) –en grec, *Politeia* (Ciudadania, Constitució)–. El complementa de manera destacada l'exigència màxima de caràcter intel·lectual -i ètic, no cal oblidar-ho- per a la classe governant, d'on surt la idea també ja tòpica del platonisme del 'filòsof-rei' o 'rei-filòsof'. Al capdavall, és una derivada extrema de l'intel·lectualisme socràtic, que es podria formular així: només qui ha conegut rigorosament la idea del bé –sovint escrit 'Bé', amb majúscula divinitzadora- pot orientar la ciutat cap a la seva realització. O, d'altra manera: un governant que no conegui els objectius valuosos –el bé, les coses realment bones- del viure humà no serà capaç de fer polítiques que permetin els seus ciutadans gaudir-ne i els abocarà a la confusió, la injustícia i la infelicitat individual i col·lectiva.

*"Un home així –egoista– no agrada ni a cap altre home ni a cap déu perquè és incapaç de convivència, i qui és incapaç de convivència tampoc no ho és d'amistat –'philia'–." (*Gòrgias*, 507 e)*

Fet el resum, prou conegut i inevitablement injust amb la riquesa argumental i dialògica de l'autor, no podem deixar de considerar alguns elements que ens poden permetre comprendre, d'una banda, el perquè d'aquesta teoria política de la ciutat justa, realment complexa, però amb apariència de simplificació fantasiosa i elitista i d'altra banda l'evolució del propi autor cap a consideracions teòriques diferents de les que va formular en la seva maduresa. Plató va viure molts anys i, com a persona molt intel·ligent, va evolucionar constantment sobre si mateix; només persones molt pobres intel·lectualment poden dir: "jo sempre he pensat el mateix!" (i ho solen dir exclamativament, com per reblar el clau de la seva simplicitat mental). Primer, doncs, caldria considerar un fet rellevant: la crisi de la democràcia atenesa del seu temps, que va trobar un moment d'expressió molt dolorosa per a Plató, que fou la mort, democràticament decidida, del seu mestre; per a ell, un règim que matava legalment l'home més savi, el més bo i el més just de tots, s'havia de tenir per un règim injust, necessitat de millores radicals. D'aquí que Plató, que elabora la seva teoria per 'superar' els defectes de la democràcia que va conèixer –de matriu molt diferent, per bé en uns aspectes i per mal en d'altres, de les actuals-, hagi rebut l'acusació de ser poc o gens demòcrata; i no solament perquè venia de família aristocràtica, sinó perquè veia els defectes 'funcionals' de la democràcia de la seva època i sobretot va viure aquella situació traumàtica contra el seu mestre, per a ell incomprendible. Va intentar, a la seva manera, instaurar un règim reformador, basat en la justícia contra l'arbitrarietat, la cultura contra la brutalitat, la veritat dialogada contra la veritat imposada, l'educació contra l'egoisme espontani, l'idealisme contra el pragmatisme groller. I si bé és cert que l'estructura peculiar de les seves 'classes socials' conté un elitisme intel·lectualista –que en podia amagar

un altre de social-, també és veritat que va introduir aspectes de teoria política molt apreciables, fins i tot des de la perspectiva actual: la importància de l'educació, de la formació física, de la musical i de la matemàtica i, per descomptat, de la més conceptual o dialèctica. També el profund sentit ètic de la seva proposta política, perquè sempre insisteix en la necessitat de conrear la 'virtut' –en grec, areté, o excel·lència-, ben combinada –literalment- amb el sentit polític de l'equilibri social o, especialment, el reconeixement, molt revolucionari en el seu temps, de la capacitat igual de les dones per assolir les màximes responsabilitats de govern (acceptava, doncs, la idea de la "reina-filòsofa"). Però, com dèiem, també va evolucionar i corregir la seva pròpia –i més coneguda- teoria política. Primer, perquè va experimentar per tres vegades a Siracusa, a l'illa de Sicília o Magna Grècia del moment, la impracticabilitat de la seva teoria i va deduir-ne l'ensenyament: no solament per ben pensada una teoria és bona, sinó que necessita ser ben pensada i articulable pràcticament, atesa la molt complexa condició dels individus i les col·lectivitats, que no depèn només del coneixement de les idees supremes del bé i de la justícia. I segon, perquè no va parar de dialogar i d'escriure fins al moment de morir i va sentir la necessitat de millorar la seva pròpia concepció de la societat. Plató va anar baixant el to idealista de la seva República en dos diàlegs escrits durant la primera i segona vellesa: el *Polític* i les *Lleis*. A les *Lleis*, escrit als 81 anys, al final de la seva vida, potser havia ja exagerat massa la seva evolució 'realista' insistint no només en la importància del compliment de la legislació, sinó en una certa actitud de vigilància dels uns sobre els altres, en un clima gairebé 'policia'. Però al *Polític*, escrit a la seixantena, conservava encara un cert idealisme intel·lectual insistint en la importància de la 'ciència de govern' i de les bones

lleis, però al final del diàleg ens dóna una mostra valuosa del seu nou sentit de la política, quan construeix una de les imatges més belles de la funció política, la imatge del 'teixidor', d'aquell que, sabent que no tots els fils són iguals –imatge de la diversitat de les persones- sap fer que, amb arts de coneixement psicològic i social, uns i altres caràcters arribin a constituir una trama sòlida i compacta –el que ara en diríem una 'societat cohesionada'-, però alhora sense renúncia a la singularitat de cadascú. Tancarem amb dos breus textos d'aquest diàleg, que mostren el Plató més equilibrat, molt atenuat ja l'idealisme de la seva etapa anterior: "No s'ha de permetre mai que els caràcters tranquils s'allunyin dels valents, sinó, pel contrari, entreteixint-los en un tapís per la comunitat d'opinions, d'honors, de glòries, de respectes i pel mutu intercanvi de seguretats, formant amb ells un teixit suau i, com es diu, ben trammat, cal atribuir sempre en comú a aquests les magistratures de la ciutat" (*Polític*, 310e -311a). Passem, doncs, de la idea del govern a mans d'un savi il·liminat per una idea suprema, a uns artesans de la trama comunitària, que "entreteixeixen" la pluralitat realment existent. I acaba el seu diàleg, i nosaltres acabem amb ell aquesta reflexió sobre la complexitat i l'evolució platònica, amb aquest lluminós fragment: "Aquesta és la finalitat del teixit de l'activitat política: la combinació, en una trama ben consistent, del caràcter dels homes valents amb el dels homes tranquils, quan l'art reial els hagi reunit per la concòrdia i l'amor en una vida comuna i hagi confeccionat el més magnífic i excels de tots els teixits i, abraçant tots els homes de la ciutat, tant esclaus com lliures, els contingui en aquesta xarxa, i en la mesura en què li és permès a una ciutat de ser feliç, la governi i dirigeixi, sense prescindir de res que pugui servir a aquest propòsit" (*Polític*, 311c).